NIPPONICA

THOMAS CLEARY s-a născut în 1949 şi trăieşte în California. Deşi a obținut un doctorat în limbi şi literaturi orientale la Harvard University, a preferat să aibă contacte sporadice cu lumea universitară. Este unul dintre cei mai cunoscuți şi importanți traducători în limba engleză ai înțelepciunii asiatice. A tradus zeci de cărți despre filozofia artelor marțiale, budism, daoism, confucianism, islam etc., printre care *Cartea celor cinci cercuri* de Miyamoto Musashi, *Arta războiului* de Sunzi, monumentala *Avatamsaka Sutra*, comentarii din secolul al XVIII-lea ale înțeleptului daoist Liu Yiming şi, mai recent, Coranul.

SUFLETUL SAMURAIULUI

Trei scrieri clasice
zen şi Bushido
în traducerea modernă a lui

Thomas Cleary

În limba română de
IOANA MARIA DRAGOMIR

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Pop
DTP: Dumitru Olteanu, Dan Dulgheru

Tipărit la „Accent Print" – Suceava

Thomas Cleary
Soul of the Samurai
Modern Translations of Three Classic Works of Zen & Bushido
First published in the English language by Tuttle Publishing, an imprint of Periplus Editions (HK) Ltd.
Copyright © 2005 by Thomas Cleary

© HUMANITAS, 2009, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Sufletul samuraiului: trei scrieri clasice zen și Bushido / în traducerea modernă a lui Thomas Cleary; trad. din eng.: Ioana Maria Dragomir. – București: Humanitas, 2009
ISBN 978-973-50-2434-5
I. Cleary, Thomas (trad.)
II. Dragomir, Ioana Maria (trad.)
395(520)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Introducere

În Asia, artele marțiale au fost asociate cu tradițiile ezoterice de-a lungul multor secole. Clasicii militari şi strategii din China antică prezintă dovezi ale influenței daoiste, în timp ce codul japonez al luptătorilor Bushido, calea samuraiului, este profund îndatorat filozofiei zen. Tradițiile interne ale daoismului şi filozofiei zen au insuflat artelor marțiale perspective etice asupra conflictului. Tehnicile lor de meditație îi antrenau totodată pe războinici să fie calmi în toiul luptei, să-şi controleze pe deplin aptitudinile, cu prezență de spirit şi claritate.

Asocierea dintre artele marțiale şi tradițiile filozofice şi religioase din cultura asiatică s-a dezvoltat odată cu apariția acestor şcoli în momente de criză. Primele scrieri clasice daoiste au fost alcătuite în China destrămată de războaie, în timp ce dezvoltarea filozofiei zen în Japonia medievală a fost favorizată de casta dominantă a războinicilor. În timp ce aceste împrejurări istorice au produs o mare varietate de răspunsuri în privința filozofiei politice, subcurentele mistice au examinat dinamica interconexiunilor dintre corp, minte şi spirit în condiții de stres maxim.

De-a lungul secolelor, studiile ezoterice ale interacțiunii umane au dus la articularea energeticii – mecanismele energiei – la baza ştiințelor strategice. Acest fapt este deja evident în lucrările clasice militare, politice şi filozofice din China, iar mai apoi a fost elaborat cu precădere în literatura sincretică despre yoga daoistă şi artele marțiale de mai târziu. Dezvoltarea armatelor religioase budiste şi daoiste care se opuneau tiraniei imperiale din China medievală

a promovat în plus îmbinarea tradițiilor interne şi a raționamentului moral cu artele marțiale.

Şi daoismul a influențat dezvoltarea artelor marțiale în Japonia, deşi nu sub forma unei filozofii sau religii distincte precum în China. Daoismul de început era amestecat cu aşa-numitul şintoism, calea spiritului, religia şamanistă apărută în Japonia. Şintoismul, la fel ca daoismul de mai târziu, a absorbit la rândul său multă informație din budismul tantric ezoteric, care includea artele distrugerii în aşa-numita Cale Stângă, sau Calea Mâinii Stângi.

În timp ce Calea Stângă a fost oficial proscrisă de primul guvern militar al Japoniei în secolul al XIII-lea, majoritatea maeştrilor zen de început din Japonia studiau budismul ezoteric înainte de a studia budismul zen. Când artele marțiale au luat avânt spre sfârşitul perioadei medievale japoneze sub conducerea militară, şcolile de sabie erau asociate cu şintoismul şi tantrismul ezoteric, precum şi cu budismul zen. În cele din urmă, unii dintre cei mai importanți maeştri zen de mai târziu au incorporat de asemenea în propriile lor învățături elemente şintoiste şi tantriste.

Semne ale elementelor filozofice, etice şi energetice din artele marțiale se regăsesc în lucrarea clasică *Daodejing**. Aspecte mai tehnice ale folosirii individuale a minții şi energiei apar mai târziu în lucrarea daoistă clasică *Liezi* [opera maestrului cu acelaşi nume], care prezintă modelul original a ceea ce a ajuns să se numească zen în arta tragerii cu arcul. Întocmai ca *Daodejing* şi alte scrieri daoiste clasice, *Liezi* a fost compusă într-o perioadă de război general, când metoda sa de transcendere a fricii era importantă atât pentru oamenii obişnuiți, cât şi pentru războinici.

---

* Pentru *Liezi, Daodejing*, Sunzi etc. s-a folosit în text forma sudată a cuvintelor, conform practicii sinologice curente, în vreme ce în trimiterile bibliografice şi citatele aferente figurează forma aleasă de autorii/traducătorii respectivi (Lie Zi, *Dao De Jing*, Sun Tzî etc. – *n. ed.*).

Liezi a fost scrisă într-o vreme când budismul era adoptat de multe regate noi din Asia Centrală şi se îndrepta spre China. În timp ce *Liezi* prezintă semne ale influenţei budiste, în contrast, literatura budistă care tocmai apărea în China a preluat concepte şi cuvinte din daoism. Astfel, interacţiunea, influenţarea reciprocă şi amalgamul de elemente daoiste şi budiste au produs noi forme ale ambelor tradiţii în următorii o mie de ani.

Când despoticul războinic mongol Genghis Han a cucerit partea de nord a Chinei, în secolul al XIII-lea, a aflat de la informatorii săi că mulţi dintre călugării de pe Muntele Tiantai, un vechi centru al budismului, erau cunoscători ai artelor marţiale. El a fost totuşi sfătuit să nu-i recruteze în serviciul propriilor armate. Raţionamentul era că a omorî oameni înseamnă lipsă de loialitate faţă de budism, şi dacă ei nu erau loiali regulilor lui Buddha, nu puteau fi loiali nici legilor hanului.

Stăpânii mongoli din China au adoptat ulterior budismul tantric din Asia Centrală, sporind influenţa tantrismului în budismul şi daoismul din China. Pe de altă parte, revoluţionarii chinezi foloseau doctrine şi metode budiste şi daoiste pentru a organiza revolte ţărăneşti împotriva despoţilor mongoli şi a succesorilor chinezi ai acestora. La sfârşitul dinastiei Ming, în secolul al XVII-lea, fondatorul aproape mitic al filozofiei zen, Bodhidharma, era înfăţişat ca fiind cel care a transmis artele marţiale ce au fost mai apoi practicate de călugării templului Shaolin.

Până ce filozofia zen a fost instituită în Japonia în secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, samuraii din eşaloanele înalte îşi constituiseră deja propriul guvern, distrugând legăturile de vasalitate cu aristocraţia ai cărei descendenţi erau. În vreme ce vechea aristocraţie patronase şcolile budiste savante şi ritualiste Tendai şi Shingon, angajând în oligarhiile lor rude şi întărindu-le cu armate de călugări de rang inferior, shogunii patronau şcolile zen mai austere pentru a crea un nou model cultural asociat cu stăpânirea marţială. În mod reciproc, călugării ce au fondat cele două şcoli zen principale în Japonia, Eisai şi Dogen, s-au simţit obligaţi să

scrie eseuri pentru conducătorii lor samurai despre avantajele filozofiei zen în protejarea statului.

Primul shogunat a intrat în declin şi s-a prăbuşit după ce flotele din China, aflată sub conducere mongolă, au încercat să invadeze Japonia în ultima parte a secolului al XIII-lea. În sistemul feudal al samurailor, serviciul militar remarcabil era răsplătit prin acordarea de pământuri; în acea vreme însă, lipsa pământurilor disponibile pentru a-i recompensa pe toţi cei care apăraseră Japonia împotriva invaziilor mongole a subminat poziţia shogunului. Tulburările astfel apărute au culminat în cele din urmă cu demiterea şi înlocuirea shogunului de către un alt clan războinic. Acest nou guvern militar s-a mutat în oraşul Kyōto, centrul organizării imperiale şi al vechii aristocraţii, unde şcolile zen continuau să-i înveţe pe războinicii profesionişti artele elegante şi studiile sociale importate din China, cu scopul de a-i civiliza şi rafina pentru noile lor roluri.

Preocupările laice ale şcolilor zen de vârf din această perioadă au ajuns să pună în umbră contribuţiile lor spirituale, ducând la o nemulţumire crescândă faţă de caracterul şi calitatea ierarhiei monastice şi la o deschidere sporită a maeştrilor zen către oamenii obişnuiţi. Deşi un mare corpus de poezie laică din aşezămintele oficiale zen ale acestei perioade s-a păstrat, el este considerat fără valoare pentru obiectivele spirituale. Calitatea şcolilor practicante zen, răspândite în oraşe şi la ţară, a scăzut în mod dramatic. Cel mai ilustru maestru al vremii, eroul popular Ikkyu, este cunoscut pentru critica adusă şcolilor oficiale zen; celebrându-şi dragostea pentru femei în poezia erotică, el a scris totodată că adevăraţii căutători din acea perioadă abandonau cu toţii mânăstirile.

Adăpostit la Kyōto şi cufundat în efortul de a se modela după vechea aristocraţie, al doilea shogunat a pierdut controlul eficient asupra reţelei complexe de alianţe feudale care-i sprijiniseră puterea precară. Structura societăţii s-a clarificat în multe părţi ale Japoniei, deoarece samuraii aflaţi în serviciu se luptau cu stăpânii lor, iar

cei independenți căutau să se impună de unii singuri. Fenomenul cunoscut în Japonia sub numele de *ge-koku-jo*, „cei de jos îi învinge pe cei de sus", a dat naştere aşa-numitei Sengoku Jidai, sau Perioada de Războire a Statelor, unde eroismul militar era principalul mod de măsurare a bărbaților.

Situația samurailor s-a schimbat radical în secolul al XVI-lea, odată cu aducerea armelor de foc din Europa. Deşi arcul japonez avea o rază de acțiune mai mare şi o mai bună precizie decât o flintă neghintuită, puterea tunului a revoluționat modul de construire a castelelor. Prinzând ocazia, seniorul Oda Nobunaga (1534–1582) s-a convertit la creştinism şi a ordonat vasalilor săi să facă la fel, pentru a-şi îmbunătăți legăturile cu cei care vindeau arme din Europa. Ridicându-se împotriva redutabilei puteri laice a budismului organizat, el a distrus vechea fortăreață a şcolii Tendai de pe muntele Hiei, din afara oraşului Kyōto. Până să fie asasinat de mâna unui general de-al său, Nobunaga aproape că unificase Japonia.

Succesorul lui Oda Nobunaga, dictatorul Toyotomi Hideyoshi, a continuat să susțină creştinismul şi să persecute budismul, în timp ce lupta pentru a finaliza unificarea Japoniei. După ce şi-a cucerit sau compromis rivalii, i-a dezarmat pe fermieri şi a obținut o stare de securitate internă, Hideyoshi s-a întors către misiunile creştine, pe care le bănuia de scopuri politice ascunse. Aparent îmbătat de dorința de putere, numită peiorativ în terminologia artelor marțiale *energia sângelui*, Hideyoshi a încercat să invadeze China prin Coreea, distrugând şansele unei alianțe a Pacificului împotriva amenințării crescânde a puterilor vestice.

Succesorul lui Hideyoshi, Tokugawa Ieyasu, a desăvârşit unificarea Japoniei şi s-a înscăunat primul shogun al noului *bakufu*, guvern militar, fondat oficial în 1603. Acest regim a rezistat până în 1867, domnia sa îndelungată fiind cunoscută istoricilor drept perioada Tokugawa, după numele de familie al descendenților shogunilor, sau perioada Edo, după reşedința guvernului, situată în noul Edo, oraşul Tokio de astăzi.

Ca parte din planul organizațional al noului guvern militar, samuraii au fost mutați de pe pământuri şi adunați în centre administrative, unde îndeplineau funcții de birocrați şi forțe de pază şi unde puteau fi ținuți sub supraveghere. În viața privată, samuraii deveneau de obicei profesori de şcoală sau medici, în timp ce mulți dintre cei care continuau tradițiile militare ale războinicilor ereditari conduceau şcoli de luptă cu sabia şi alte arte marțiale pentru fiii samurailor. Samuraii de rang inferior şi tinerii urmaşi intrau de obicei în ordine religioase şi deveneau călugări zen.

Încorporarea filozofiei zen în artele marțiale din Japonia s-a bazat de fapt pe fundamentul mental al meditației zen, aşa cum era aplicat în confruntări sau lupte, iar din punct de vedere social şi cultural a fost stimulată de concentrarea acestor interese în aceleaşi clase, clanuri şi familii. Colaborarea experților în domeniile despre care vorbim nu este probabil nicăieri mai clară ca în scrierile din secolul al XVII-lea ale maestrului sabiei Yagyu Munenori şi în cele ale profesorului său Takuan Soho, fiecare dintre aceştia fiind îndrumător al shogunului în domeniile specifice fiecăruia.

Această carte prezintă învățăturile lui Yagyu şi Takuan despre zen şi lupta cu sabia.

Yagyu era profesor de sabie, precum şi şef al poliției secrete a shogunului, în timp ce Takuan era un *kokushi*, profesor național, mentor zen al împăratului. Învățămintele şi influența maestrului zen Takuan sunt vizibile în scrierea lui Yagyu despre arta zen a luptei cu sabia, *Artele marțiale: Cartea tradițiilor familiale.* Unele dintre comentariile originale ale maestrului zen pot fi găsite în scrierile sale către maestrul sabiei, *Subtilitatea impenetrabilă a înțelepciunii neclintite*, o serie de explicații ale subiectelor zen în japoneză, şi *Tai-A Ki: Note despre sabia fără pereche*, un tratat criptic în *kanbun* (chineză) despre sabia zen, cu lămuririle lui Takuan în japoneză.

Sufletul samuraiului prezintă traducerile contemporane ale acestor trei lucrări clasice din Bushido zen.

Artele marțiale: Cartea tradițiilor familiale

de Yagyu Munenori (1571–1646)

CUPRINDE

CARTEA 1: Sabia ucigătoare
CARTEA 2: Sabia dătătoare de viață
CARTEA 3: Fără sabie

CARTEA 1

Sabia ucigătoare

Prefață

Există o vorbă de demult: „Armele sunt instrumente ce prevestesc răul; să nu le suferi este Calea Naturii. Să le folosești numai atunci când n-ai încotro este Calea Naturii."*

Ce vrea să spună această vorbă? Arcul și săgeata, sabia, halebarda – toate se numesc arme; aceasta înseamnă că sunt semne rele și instrumente ale nenorocirii.

Motivul pentru care armele sunt instrumente ce prevestesc răul este că această Cale a Naturii este Dao, care dă suflare ființelor, astfel că a te deda la crime nu poate aduce decât nenorociri. De aceea

* Textul original al operelor traduse este tipărit cu litere drepte. Comentariile lui Thomas Cleary sunt tipărite cu litere cursive (*n. ed.*).

zicala spune că tot ceea ce vine în contradicție cu Calea Naturii este neplăcut.

> *Vechiul proverb citat aici de către samurai este o parafrază din lucrarea clasică daoistă* Daodejing: *„Armele nu sunt unelte de bun augur / şi nimănui nu-s pe plac / deci cel ce pe Dao-l urmează / nu se-nsoțeşte cu ele. [...] De aceea / armele nu sunt uneltele principelui / căci nu sunt unelte de bun augur, / şi numai când alta nu are a face / le foloseşte."* Acelaşi text mai spune: „Cine prin Dao îl ajută pe stăpânul oamenilor / nu foloseşte tăria armelor împotriva Subcerescului / căci un asemenea lucru cuvenită răsplată primeşte."***

Totuşi, zicala mai spune că a folosi armele pentru a omorî oameni atunci când nu ai încotro este de asemenea Calea Naturii. Ce înseamnă aceasta? Deşi plantele înfloresc şi verdeața creşte în briza primăverii, când vine chiciura toamnei, frunzele cad întotdeauna şi copacii se usucă. Este judecata Naturii.

Aceasta se întâmplă când există un motiv să loveşti în ceva ce este deja sfârşit. Oamenii pot profita de evenimente pentru a face rău, dar, odată ce răul este făcut, el va fi atacat. De aceea se spune că şi folosirea armelor este Calea Naturii.

> Maestrul cămării ascunse, *un alt text daoist, prezintă o apărare bazată pe necesitate şi o argumentație care descurajează armele şi războiul, în contrast cu idealismul nepractic al pacifismului ideologic.*
>
> *„Există oameni care au murit deoarece au înghițit medicamente, dar este greşit să vrei să interzici toate medicamentele din această cauză. Există oameni care au murit navigând, dar este greşit să interzici folosirea bărcilor din această cauză. Există conducători care şi-au*

---

* Vezi Lao zi, *Cartea despre Dao şi putere* (*Dao De Jing*), trad. din chineza veche de Dinu Luca, Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 147 (*n. ed.*).

** *Ibid.*, p. 144 (*n. ed.*).

pierdut țara pentru că au declarat război, dar este greşit să vrei să interzici cu totul luptele din această cauză.

Nu te poți lipsi de război la fel cum nu te poți lipsi de apă şi de foc. Folosit când trebuie, duce la un destin favorabil; folosit greşit, produce calamități. Din acest motiv, furia şi pedeapsa nu pot fi eliminate din casă, sancțiunile penale şi civile nu pot dispărea din țară, iar expedițiile cu caracter punitiv nu pot fi eliminate din lume."

Se poate întâmpla ca o mulțime de oameni să sufere de pe urma răului făcut de o singură persoană. În acest caz, curmându-i viața unui om, acea mulțime de oameni îşi va recâştiga viața. Oare nu cumva acesta este un adevărat exemplu al proverbului „sabia care ucide este sabia care dă viață"?

În Maestrul cămării ascunse *se spune: „Regii iluminați de demult aveau armate de justițiari; ei nu respingeau ideea războiului. Când războiul are o cauză cu totul dreaptă, este folosit pentru a stârpi conducătorii violenți şi a-i salva pe cei aflați în suferință.*"

Scriptura [*budistă*] a marii dispariții *spune: „Dacă Bodhisattva practică toleranța convențională şi nu-i îndepărtează pe cei care fac rău, permițându-le să se înmulțească şi să-şi extindă astfel răul încât să strice ordinea dreaptă, aceşti Bodhisattva sunt demoni, nu adevărați Bodhisattva.*"

„Sabia care ucide este sabia care dă viață" este o expresie zen. În literatura zen ea nu este niciodată întrebuințată aşa cum o face Yagyu aici, adică referindu-se la războiul şi uciderea propriu-zise. În zen se referă la inițierea mistică numită Marea Trecere, prin care sunt depăşite limitările condiționării artificiale. Experiența vieții de după Marea Trecere este mai bogată decât înainte, şi de aceea se spune că sabia care ucide este cea care dă viață.

Există o ştiință a mânuirii armelor. Dacă încerci să omori pe cineva fără a cunoaşte această ştiință este posibil să fii ucis la rându-ți.

Bibliografie

Texte citate

The Art of War de Sun Tzu, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 1988.

The Art of Wealth, trad. de Thomas Cleary, Health Communications, Deerfield Beach, Fl., 1998.

The Blue Cliff Record, trad. de Thomas Cleary şi J. C. Cleary, Shambhala, Boston, 1992.

The Book of Serenity, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 1998.

The Diamond Cutter Scripture, în *The Sutra of Hui-neng, Grandmaster of Zen*, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 1998.

The Flower Ornament Scripture, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 1993.

Liezi. Vezi Thomas Cleary, *Vitality, Energy, Spirit*, Shambhala, Boston, 1991.

Master of Demon Valley, în *Thunder in the Sky*, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 1993.

Master of the Hidden Storehouse, în *Thunder in the Sky*, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 1993.

Secrets of the Blue Cliff Record, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 2000.

Song of the Trusting Heart, în Thomas Cleary, *Instant Zen*, North Atlantic Books, Berkeley, 1994.

Tao Te Ching, în Thomas Cleary, *The Essential Tao*, Harper Collins, San Francisco, 1991.

Maeştri zen citați

Baizhang – vezi Thomas Cleary, *A Pocket Zen Reader*, Shambhala, Boston, 1999.

Bodhidharma – vezi *The Blue Cliff Record*, *A Pocket Zen Reader; Transmission of Light*, trad. de Thomas Cleary, North Point Press, San Francisco, 1990.

Bunan – vezi Thomas Cleary, *The Original Face*, Grove Press, New York, 1978.

Chinul – vezi Thomas Cleary, *Minding Mind*, Shambhala, Boston, 1995.

Dahui – vezi Thomas Cleary, *Zen Essence*, Shambhala, Boston, 1989.

Daito – vezi *The Original Face.*
Fayan – vezi Thomas Cleary, *The Five Houses of Zen*, Shambhala, Boston, 1998.
Foyan – vezi Thomas Cleary, *Instant Zen*, North Atlantic Press, Berkeley, 1994.
Hakuin – vezi Thomas Cleary, *Kensho, the Heart of Zen*, Shambhala, Boston, 1997.
Hui-neng – vezi *The Sutra of Hui-neng, Grand Master of Zen*, trad. de Thomas Cleary, Shambhala, Boston, 1998.
Kasyapa – vezi *Transmission of Light.*
Layman Pang – vezi *The Blue Cliff Record.*
Longji – vezi *The Book of Serenity.*
Man-an – vezi *Minding Mind.*
Manora – vezi *Transmission of Light.*
Mazu – vezi *The Five Houses of Zen.*
Xuansha – vezi *The Five Houses of Zen.*
Yantou – vezi *The Blue Cliff Record.*
Zhongfeng – vezi Thomas Cleary, *Teachings of Zen*, Shambhala, Boston, 1998.

Cuprins

Introducere 5

ARTELE MARȚIALE:
CARTEA TRADIȚIILOR FAMILIALE
de Yagyu Munenori (1571–1646) 11

SUBTILITATEA IMPENETRABILĂ
A ÎNȚELEPCIUNII NECLINTITE
de maestrul zen Takuan (1573–1645) 92

TAI-A KI: NOTE DESPRE SABIA FĂRĂ PERECHE
de maestrul zen Takuan (1573–1645) 129

Bibliografie 141